

Przedmowa

W ostatnim dziesięcioleciu prawo dotyczące niepełnosprawności (*disability law*) stało się odrębnym i dynamicznym polem działań na poziomie międzynarodowym oraz europejskim, jak i rozwijającą się dyscypliną naukową. Jest ona definiowana przez pytania dotyczące roli prawa w tworzeniu, utrwalaniu, opieraniu się i zwalczaniu niepełnosprawności – zagadnień o głębokich konsekwencjach dla sprawiedliwości społecznej. Zgodnie ze społecznym podejściem do niepełnosprawności niepełnosprawność jest rozumiana jako proces, w którym struktury i systemy społeczne powodują dyskryminację, wykluczenie i marginalizację osób z niepełnosprawnościami.

Prawo i wymiar sprawiedliwości, podobnie jak inne systemy i praktyki społeczne, działają w sposób konstruujący niepełnosprawność, definiując i wzmacniając niekorzystną sytuację, jakiej doświadczają osoby z przypisanymi upośledzeniami/dysfunkcjami czy osoby odbiegające od normy „sprawności” w zakresie funkcjonalności fizycznej, sensorycznej, poznawczej, neurologicznej lub emocjonalnej. Z drugiej strony zapewniają one również mechanizmy, za pomocą których można rzucać wyzwanie praktykom i strukturom powodującym niepełnosprawność. Prawo dotyczące niepełnosprawności zajmuje się obydwoma tymi kwestiami, pozwalając na krytyczne podejście do problemów związanych z niepełnosprawnością i procesem „uniepełnosprawniania”.

Jako stosunkowo młoda dyscyplina prawo dotyczące niepełnosprawności wciąż się kształtuje. Od lat 90. XX w. szybko uległo globalizacji. Trend ten przyspieszył rozwój prawa międzynarodowego i uniwersalnych polityk, takich jak przyjęcie w 1999 r. Standardowych zasad wyrównywania szans osób niepełnosprawnych Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) oraz ustanowienie w 2006 r. Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (KPON). Od samego początku dyscyplina ta wykracza poza tradycyjne prawne pola badawcze i czerpie z konceptów i podejść (w tym społecznego modelu niepełnosprawności), rozwiniętych w ramach ruchów osób z niepełnosprawnościami, oraz dorobku multidyscyplinarnych studiów nad niepełnosprawnością (*disability studies*).

Pomimo przekraczania w ten sposób granic krajowych, dyscyplinarnych i sektorowych prawo dotyczące niepełnosprawności pozostaje fragmentaryczne i osłabione przez sztywne granice dyscyplinarne obecne w naukach prawnych. Granice te utrudniają przepływ krytyki niepełnosprawności między dyscyplinami i w ich ramach – ściśle skupiając się na kwestiach przypisywanych upośledzeń, np. prawo ochrony zdrowia, prawo zdrowia psychicznego, prawo zabezpieczenia społecznego i pracy, prawo antidyskryminacyjne i prawo praw człowieka – i poza nimi, w szerokim nurcie nauk prawnych.

Teksty zebrane w tym tomie stanowią pokłosie Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Aksjologiczne i prawne aspekty niepełnosprawności”, która miała miejsce w dniach 11–12 kwietnia 2019 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Organizatorami byli: Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego, Katedra Prawa Administracyjnego, Zakład Teorii Prawa i Filozofii Prawa oraz Prawnicze Centrum Badań nad Edukacją Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, we współpracy z Podlaskim Sejmikiem Osób z Niepełnosprawnościami i przy wsparciu Sieci Naukowej „Wykluczenie społeczne – solidarność społeczna”, Koła Naukowego „INNOWACJA” i Koła Naukowego Teorii Społecznych Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, a także Fundacji Inicjatywa na Rzecz Osób Niepełnosprawnych. Konferencja została objęta honorowym patronatem i wsparciem Marszałka Województwa Podlaskiego oraz Prezydenta Miasta Białegostoku.

Podczas konferencji poruszano zagadnienia zarówno filozoficzno-etyczne, jak też teoretyczno-prawne i praktyczne związane z różnymi aspektami niepełnosprawności. Wzięło w niej udział ponad 100 uczestników, w tym wielu naukowców z innych państw: ze Stanów Zjednoczonych, Belgii, Litwy, Białorusi, Rosji, Albanii i Kazachstanu, tworząc unikalną przestrzeń dla prezentacji wyników badań naukowych oraz wymiany poglądów przedstawicieli różnych środowisk zajmujących się problematyką niepełnosprawności. Szczególnie cenny był udział naukowców z niepełnosprawnościami, którzy dzielili się swoimi osobistymi doświadczeniami.

Oddajemy do rąk Czytelników tom, który stanowi częściowe odzwierciedlenie rozpoczętej wówczas dyskusji. Celem tej publikacji jest jednak przede wszystkim sprowokowanie refleksji i dalszej debaty, które mają potencjał, by wspierać, rozwijać i rozszerzać krytyczne badania socjologiczno-prawne na temat niepełnosprawności.

Anna Drabarz